

Ипр. 4042/79

126/79

~~XXIX~~ XIV

~~XXII~~

Букваре М. Црњански
Љубав у Тоскани

~~КНИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД.~~

~~БЕЛЕШКА УЗ ПУТОПИС „ЉУБАВ У ТОСКАНИ“.~~

Писање путописа можда је у суштини несагласно са природом правих песника. Бајрон, Словацки, правили су од описа крајева чисте поеме. Бодлер, на путу по Француској, није направио ништа, псујући једнако да му је све одвратно, јер је сав свет као Волтер. Песници не посматрају него асимилују: предмет спољњег света учине предметом свога света. И што значајнији предмет, настројење песника, у сразмери, све је јаче лично, све ~~неподобније~~ да се разлучи у елементе неличне; а предмет, према томе, све изложенији изменама, или везама, на које у својој стварности није навикао. Тоскана је сигурно први пут доживела да неко путује по њој послат «од безмерне будућности» и уједно «у име Руса и Пољака, Бугара и Словака».

мање савремено

Песници су на један особит начин људи с необоривим предрасудама: то су њихове страсти, или идеали, који носе све њихове књиге као што море носи бродове. М. Црњански путује у Тоскану с предрасположењем; с новом историјском и новом уметничком интелигенцијом после великог рата, «с тешким временом у наручју». Он иде у туђ свет с грудицом своје земље у недрима. И док, визионарно, гледа у Тоскану златнога доба, од топлине тог гледања зре у њему поред путописа о Тоскани и поема о родној земљи и будућности, природно, као семе у воћци.

Од првих страница књиге јавља се синтеза: Тоскана, Словенство, свет. Тоскана стара, како ваљда никада није у путописима рађеним од странаца, устаје ту као завичај, као земља топла и вољена. Према њој, Словенство је пролеће, што руди свету, па и њој, свет, то је збир родних крајева. Љубав је сејач, а завичаји, сви, семенке из исте руке. «Из мојих крајева ни десеторо овде били нису, и ја сам дошао да дрхћућом руком успоставим везе, невидљиве и невероватне, милујући ову цркву. Ништа мене не занима шта уоколо говоре; камен питам у који су узидали киринејско хришћанство... Питам о судбини нашој, крв и лешине што су окусиле со мора средоземног.»

Тако започето, тако настављено. Бог љубави, како је показао Платон, онај је бог који нема ни оца ни мајке ни завичаја. Тоскана, Русија, Срем, свет цео. «Гробови, путеви, градови, путујем за добро света овог, у коме тиде поје и

гуштерови севају, звезде капљу, а војске пролазе као увело лишће.»

Као што се види, и у овом путопису песника путопис се притаја. *Inscipit poesiss.*

Младости и варварâ има да се боји све старо и прекултурно, ма колико сјајно, ако више зелену грану истерати не може; има да се боји пролетњег смеха, пролетњих речника и синтакса. Уметници младих народа као деца су, имају добре очи и здраво срце. Више воле иронију него истину, и ако иронија много што квари и поквари. Пред лепотама су тронуте, али са животом воле да се шале. Више имају у себи врлину срца него врлину културе. Врлина срца је у инстинктима, у оном што је оживљач и консерватор света. На челу мртве Тоскане се чита: историја, слобода, лепота, све је то метафизика. А младост одговара аутоматски; ~~не прелази~~ историја, слобода, лепота, то је срце човечје, то је одржање света, низ рађања, љубав. Осветљени простори и љубав стварају светове. «Прах и вода, ваздух и осветљења састављају крај у којем живим.»

Градови које је Г. Црњански походио јесу, данас, мртви градови у своме правом бићу. Пиза, Сиена, Асизи, Перуђа, мртви су градови Италије, као што је у Немачкој мртав Вајмар, а у Белгији Бриж. То је један ~~инциден~~ више да се песник откине од описивача. За виђења своја у минули свет, М. Црњански је нашао медиум: делиричност оновременског живота по градовима Тоскане и Умбрије, а нарочито делиричност Сиене. Инспирирано је нађена баш делиричност. Платон, на уста Сократова, говори поновљено о плодносној делиричности; каже да нам она «прибавља највећа добра»; између четири врсте делиричности подвлачи «четврту, најбожанственију, делиричност љубави». Делиричност ренесансних векова осетио је М. Црњански ~~како~~ као делиричност љубави. Са том цртом у плану, књига М. Црњанског добија темељ и врлину. Са том цртом у плану, ова добра послератна књига говориће о биткама као о пролазним шареним лептировима, а говориће о љубави као о трајању света.

Занимљиво је да М. Црњански делиричност доследно назива и «ћакнутошћу». Сократ не би одобрио тај израз. И ми се усуђујемо рећи да је чудан, нимало леп, сасвим нескладан према: «модној гробници, виткој успоми, свиленој тами, риђокосој ренесанси», и другом. Међутим, постепено, кад тај назив добије свако и све од Сиене до аутора књиге самог, осети се смисао, добронамерност, чак врста оправдања. Треба израз да значи истовремени ентузијазам тела и духа, који су, зна се, непријатељи једно другом ~~са~~ нарочито у тренутцима усхићења. И могу бити усхићени истовремено само посредством наивности или пјаности. Пјаност, то је оно ~~најбоље~~ вибрирање људи, градова, нација ~~које~~ наизменично бацају из материје у дух, из духа у материју, у тим прелазима проро-

љубав

у објектима
љубави

У као своје
обележје

У као се

кују и стварају; а затим, као свеци после екстазе, не знају право шта су све били, јер су међутим делимично губили памет, делимично можда и умрли. ~~X~~ Задржали смо се на том изразу да бисмо наговестили: како и други неки изрази М. Црњанског, и познате његове синтактичке особености, ~~које нису у вук-тарном смислу оно што Каску.~~ Тај оригинални писац, кога дах спонтаности носи од корице до корице књиге, не испише ни најнесрећнији свој израз без неког унутрашњег искуства.

нису у вук-тарном смислу оно што Каску.

У име љубави света, М. Црњански је синтетисао мртво и живо; спиритуалну лепоту у мртој материји тосканских блага, и надирне снаге које бију из живих младих народа. Љубав света, то је вечно рађање, Марија Благовести, «девојка-породиља». Све што се у животу човечанства дешава, прие и пролепрша као лишће под ударцем ветра, и прође; све је само «мутна игра»; у томе свему, једино непомично и стално, то је породиља; у њој је трајање света. Лепа је, и не сваки-дашња, та визија чврстог престола једног, као сунце непомичног, и на њему мирне, Богу послушне чисте жене која се посветила трајању овог света. Помогле су ту визију оне многе и дивне слике по Тоскани крунисања Богородичиног, које се дешава у висинама, на мирној тачци међу вихорима и путовањима овог света ~~који~~ који од покрета живи.

овог

Шта је сва та Тоскана са свим тим споменицима! Уметност лебди између бесмртности, репродукција и трошнога праха. Уметници су постигли да им се чува и овековечује име. Љубав, она једина, овековечује човека и гениалност. Љубав надвишава свако стварање људског генија и руку. Највиша лепота је она која је у мистерију љубави. «Видех да је стварање само бура, што оставља за собом стене као рушевине... Унутра, у нама, нека жар држи свет, непроменљиво и непрекидно... увидех да је све што се види пролазно, али да је у мени могућност звезде.»

тек

Као ~~је~~ је М. Црњански замислио цео свет ~~ка~~ као љубав, ~~тако, наравно, није било~~ оригинално као општа идеја. Данте је већ синтетисао:

Nè Creator, nè creatura mai
fu senza amore,
o naturale o d'animo;

тако, наравно, није било

али што је замислио да љубави света даде поетски израз кроз обраду мотива Благовести, то је оригинално. Само, ~~у~~ син народа пролетњег није ~~како била доста реверентан кад је јачије изговори~~ причао приче о љубави која је кроз Тоскану развратну и крволочну градила Тоскану лепу и свету. То је велика штета. М. Црњанско ~~је~~ скепсе и цинизма; ~~неницима~~ Религиозности нема М. Црњански. А нема у свету ни лепоте ни величине без елемената мистичког; а нема мистичког без елемента религиозног. Повлачење у себе мислиоца и мудраца ~~превара се у поглавље у себе монашко~~ Мистика, ~~кајански је аки~~.

Вадибор,

Много је у

И на том мистичком мотиву знао један досета мистикан. ~~Одвине~~ ~~рационално~~ је аналисао, и ~~одвине~~ слободно

светост, то није лаж, реч, маска; то је ^{једно од} уобличења ~~једно~~ међу многим уобличењима духа човечјег. Тоскана је ~~у~~ у своје златно доба, достигла била толико разних уобличавања колико већ није могла да смести у се. То ~~не~~ ^{све} не може ~~да~~ обухвати- ^{|| вероватно}

^{или никада} ~~не~~ ко није Тосканац. ~~Мало је писао Паolini, Тосканац и мистик, по~~
Сукобљавање стилова: праштавих циничних упадица, пореклом из путних цртица за новине, и поезије, не само чисте, него дубоке, ~~застајалих~~ мислимо да је делимично последица чињенице што ~~М. Црњански~~ ^{М. Црњански} заправо није путописац. Али је делимично и продукт темперамента над којим аутор није имао увек довољно власти. А кад је имао, тај темперамент, састављен, по једној шпанској узречици, од самих гуштерских репова, исписао је одељке блиставе веселости. Сваког ^{V he} читаоца ~~је~~ задужити М. Црњански, рецимо, оним неисплативим хумором који се крије у записима ~~о~~ ^о томе како су госпође сиенске градиле утврђења.

Обрада Благовести, ~~у~~ великог религиозног симбола, и идеје огромних сразмера, испала је једнострана. Има местимично надахнућа и за обостраност, али тако несразмерну, да је та обостраност ипак некако сва на једној страни. М. Црњански види у Богородицама, светицама, анђелима, скоро искључиво знаке пролетњих мутних немира и немера. ^{V u figu} као инспирацију за уметничко изражавање кроз иконе, једно те једно: глад и силу плоти. «Насмејана хетера», «играчица», «колена породиље», «рађа ту девојка а не жентурина», јесу неколики, најкраћи наводи из ~~неких~~ ^{неких} не довољно узрелих текстова о једној апстракцији која је, види се то по безброју покушаја, мучила ~~и~~ маште и мозгове највећих уметника. Одвише дефинитивно нас уверава М. Црњански не само о чулности, него ^и о блуди. «Блуд» је у овој књизи поезије ^и сувише честа реч.

^{љубави} ~~Оправдавали смо~~ М. Црњанског ми сами. Истина плоти је истина и аргумент; воља плоти је део воље оне љубави која ~~светове гради;~~ ^{светове гради;} монаси и свеци су људи; (ми пох~~у~~сећамо М. Црњанског да је Гргур Велики исправљао устав Бенедиктин~~ки~~ ^{ки} ~~са~~ с тим да минимум старости игуманија буде шездесет година); ~~на дну свега~~ ^{на дну свега} крије се бол сексуалног. Али, човек превазилази човека! Човек лебди над без~~и~~ном, и не падне ~~и~~ ^и И човек превазилази ствари! Најскромнији човек има тежњу да створи нешто што механичке силе не могу створити, и та чежња га чисти носталгијама и напорима за лепо и свето. Врло страсна и чулна љубав је друго, а блуд је друго. Оно прво је нормално у ненормалној мери, и не мора разорити човека. Блуд разорава не само човека, него законе света, који су баш доста широки да све приме у себе. Из блуди не може изаћи ни тежња за делом уметности, а камо ли дело. Кад уметник истера са искуством унутрашњим до квалитета јасноће и лепоте, све остало је пређени и заборављени инцидент. Кад дође до

инспирације за Св. Клару, крв и месо је нула. Ко би пред анђелима једног Лоренцетиа, или светицама једнога Сасетиа (обојица баш из сиенске школе) хтео да мисли, или дру^{жи}ма да ~~напомиње~~ напомиње моменте плотне и блудне, тај се, што рекао Пол Валери, тешко «буди», то јест, тешко излази из своје материје. У стварању уметничком, ако ће да/буде, већ врло рано пресеца акт спиритуални. Од доживљаја и искуства, до стања које одређено упућује инспирацији и раду, има дуго ношење и зрење, ~~има~~ има очишћење, има низ смрти и сахрана. ~~Билке~~ ~~Лепота је у свршетцима.~~ И заиста је ~~ма~~ М. Црњанског недостојна критика: говорити за свеца да није свет, говорити да неко нема заслугу коју му је дала његова савременост, и векови је одржали; говорити да неко није оно чиме је једино реалан. Мит, легенда? Шта мари ако има и то~~га~~. Пуно је великих личности које су окружене легендама, али су зато ипак стварне, и оно што јесу.

Љубав је и плот и мистериј. Благовести су/мистериј. Они великани тоскански, и други, који су сликали и вајали Благовести какве ~~не даде~~ нико више не може да даде, имали су снагу да мисле и осећају само мистериј. М. Црњански, ~~који није не само једну визију о вачећу оригиналну и јаку,~~ ~~(«Бордан је то сиенски, по ком се вачеће врти као точак окован и непрелазан»)~~, он нема моћ да бар у Тоскани старој одвоји мистериј од плоти. ~~Ренесанс је раширио свет, па и човека.~~ Људи су у оно доба грешили разбојнички, ~~и~~ имали дугих периода кад им плот није чинила никакву радост. Људи су у оно доба газили по крви и разврату, а по једној нити паучине се пели у небо. Ренесанс је записао да пожуда, ако јој се дође одвише близу, није више пожуда. Да ли је М. Црњански читао преписку Галилеја са ванбрачном ћерком Челесте, која се млада закалуђерила, и коју Галилеј никада више није видео, ни у дубокој старости, ни кроз слепе очи? Да ли М. Црњански зна да песник Кавалканти, кога, уосталом, није обрадио, као што, нажалост, у књизи о Тоскани није обрадио ни Фиренцу, да о Кавалкантиу, другу и иницијатору Дантеа, ~~и~~ ~~е~~ песнику једне тешко разумљиве метафизике љубави, има да се чита ~~у списима о религиозном покрету чувених катариста,~~ (једна форма чежње човека за савршенством), и да ту Кавалканти стоји као вођ једног од ~~в~~ удружења Љубави по жртвовних?

Тоскана, она златних векова, претрпела је сву судбину, али и довршила све своје задатке, па је постигла и светињу живота. Ако игде, у Тоскани се сазнаје: да Благовести и

~~Wittgenstein~~

каже ванредно:

Alles ist ausgeruht,
Dunkel und Heiligkeit
Blume und Buch.

Овако то је одвајање и у Ренесанси, јер га је и Ренесанс одвајао. Може одвајање, јер се сам одваја.

чајне, чак у врсту личне страсти. Али то се дешава. Пол Валери, пишући о Холандији, не престаје писати о Декарту, што код њега значи писати и о себи. ~~Та~~ Такви су путописи поета. Међутим, ако је Тоскана разбудила у М. Црњанском наде и понос патриотски, та ватра, обратно, учинила је да се Тоскана види не као музеј, него као родна грудa, и да се напише не у низу утисака, него ~~са једном врстом инспирације, као~~ она сама, као вредност. Заиста, књига М. Црњанског са оним што је најбоље у њој, јесте есенцијализација једног његовог дубоког унутрашњег исуства о Тоскани. ~~Италија су, с друге стране, путописи, а не~~ Забележио је М. Црњански, песник родне груде, местимично ~~афирмацију~~ оне врсте какве долазе уметницима само кад се до дна потресу, и виде истине не свакидашње. У роду онога што се десило Ничеу када је, истовремено са једном истином, викнуо и то: да је Пољак.

Сан Ђемињано је последња етапа на путу М. Црњанског. То местанце га везује непосредно за завичај. После великих ~~и проблема~~ и бираних поетских израза, путнику годи одмор, «скромност и сељачка ведрина». Ту је најзад жива Италија; лето, жито, село, једноставни људи, трава, стока. Велика песма о љубави што светове гради, свршена је. Срце човечје је ипак мало тесно за цео свет. Не би Г. Црњанског више одушевљавало да чује како на Волги има немачко село Белман, или како се у Француској ствара руско село Сорочинск. Мило му је, кроз умор, сетити се још једаред огромне љубави у животу св. Франческа Асишког, и мило му је што млада Италија има парне плугове и нема маларије, ~~што је ипак~~ љубав, али последњи акорди понесене његове књиге су мирни, интимни као шапат детета које хоће кући, ма каквој, само својој кући.

и опис

знања и осећања

доживљаја

што је ипак

само

Има у тој књизи ~~и~~ нешто од чари дуге. Разапета је дуга широко, дрхће у седам боја, али сви тражимо погледом: где и како додирује нашу њиву.

ИСИДОРА СЕКУЛИЋ.

НАУЧНИ ПРЕГЛЕД.

Д-Р ДРАГОЉУБ ЈОВАНОВИЋ: „АГРАРНА ПОЛИТИКА“.

Питање деобе политичке економије на теоријску и примењену није још потпуно решено у науци и настави. Боље је рећи да ту поделу нису још усвојили сви научници и сви наставни програми. У нашој земљи теоријска економија одавно је већ одвојена од примењене, како у погледу науке књижевности, тако и у погледу универзитетске наставе. Када са прве тачке гледишта посматрамо ово питање, намеће нам се идеја о односу између науке и природе, са којом пак политичка економија треба да је у непрестаној вези. Тада увиђамо, да је природи сасвим свеједно какву ћемо ми методу усвојити,